

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Konttinen, Esa

Title: Pierre Rosanvallon - Kansalaisyhteiskunta ja demokratian uusi arkkitehtuuri

Year: 2010

Version:

Please cite the original version:

Konttinen, E. (2010). Pierre Rosanvallon - Kansalaisyhteiskunta ja demokratian uusi arkkitehtuuri. *Kansalaisyhteiskunta*, 1(1). <http://www.kansalaisyhteiskunta.org>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Pierre Rosanvallon - Kansalaisyhteiskunta ja demokratian uusi arkkitehtuuri

Esa Konttinen*

Ranskalainen demokratian tutkija Pierre Rosanvallon (s.1948) on noussut suomalaisen politiikan tutkimuksen näkökenttään, eikä ilmeisestikään vain ohimenevästi. Vastapaino julkaisi pari vuotta sitten Vastademokratiateoksen. Rosanvallon on työntynyt käsitteellisillä kehittäilyillään tuoreisiin suomalaisiin sosiologian väitöskirjoihin. Tämä Collège de Francen opituolin haltija, jota häntä ennen hoiti Pierre Bourdieu, on syytä esitellä myös tällä foorumilla. Hänen sanottavansa on käsitteellisesti painokasta ja osuu ajankohtaisuudeltaan tähän hetkeen. Sanottava koskee suoraan kansalaisyhteiskuntaa ja demokratiaa.

Rosanvallonin mielestä tarvitsemme kiireesti politiikan elvyttämistä ja demokratian uutta arkkitehtuuria. Poliittinen ja demokratian elämä ovat kriisissä. Hän ei kuitenkaan lukeudu niiden demokratian tilasta huolestuneiden joukkoon, jotka näkevät kriisin ytimen olevan kansalaisten vaalikiinnostuksen hiipumisessa ja poliittisen yhdistysosallistumisen laskussa. Silloin toimenpide-ehdotuksetkin rajoittuvat lähinnä vaaliosallistumisen elvyttämiseen. Rosanvallon on toista maata. Hänen mukaansa kiinnostuksen lasku vaaliosallistumiseen ja vakiintuneisiin poliittisen toiminnan muotoihin on yksi puoli ja oire paljon syvemmästä demokratiaa koskevasta muutoksesta. Muutos koskee itseään demokraattista elämää.

Olemme tottuneet mieltämään ja samaistamaan demokratian edustukselliseen demokratiaan ja sitä tukevaan poliittiseen toimintaan. Toki myös Rosanvallonille on selvää, että edustuksellinen demokratia on demokraattisen elämän yksi peruspilari. Hänestä ajatteluamme vaivaa silti pahanlainen rajoittuneisuus. Rosanvallon katsoo, ettei demokratiaa ensinnäkään pidä samaistaa sen yksittäiseen, joskin tärkeään muotoon, ja toiseksi, ei ylipäätään ole mitään kiinteää, muuttumatonta demokratian mallia. Demokratia on aina muutoksessa ja jännitteisessä tilassa.

**Esa Konttinen on professori Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelmassa Jyväskylän yliopistossa. Email: esa.konttinen@jyu.fi*

On etsittävä kulloiseenkin yhteiskunnan tilaan sopiva demokratian malli, päivitettävä demokratia yhteiskunnan tarpeita vastaavaksi. Tässä Rosanvallonin pyrkimyksessä voi nähdä ranskalaiselle poliittiselle ajattelulle ominaista etsintää ja pyrkimystä demokratian uudelleenrakentamiseen. Myös vakiintuneisiin rakenteisiin kiinnittynyt suomalainen poliittinen ajattelu voi saada tältä suunnalta tuoretta elinvoimaa.

Rosanvallon katsoo, että jos tarkastelemme nyky-demokratiaa edustuksellista demokratiaa laaja-alaisemmin, havaitsemme, että ihmisten kiinnostus politiikkaa ja yhteiskunnallista elämää kohtaan ei välttämättä osoita hiipumista. Poliittinen ennemminkin suuntautuu toisin kuin ennen. On elintärkeää eritellä uutta ja etsiä analyysin kautta aikakauden haasteisiin vastaavaa demokratian mallia.

Koska demokratia on olemuksellisesti poliittista, on tutkittava poliittisen ehdoissa tapahtunutta muutosta. Ymmärrystä poliittisen muutoksesta voidaan tuottaa käyttämällä historiaa nykyisyyden laboratoriona, oppimalla historian virheistä ja käyttämällä opittua nyky-yhteiskunnan analyysin tukena. Erityisen merkittävänä Rosanvallon pitää Ranskan vallankumouksen aikaista ja sen jälkeisestä poliittista ajattelua.

Poliittinen tarkoittaa Rosanvallonille tahtoa ja kamppailua yhteiskunnan kehityksen suunnasta. Silloin politiikka on olennainen käyttövoima prosessissa, jossa yhteiskunta tuottaa ja ilmaisee itseään. Poliittisessa keskeistä on Rosanvallonille, kuten aikanaan Rousseulle, yleistahdon tuottaminen ja sen mukainen toiminta. Mutta Rousseau'n käsitys yleistahdon tuottamisesta ei sovellu tähän päivään. Sen voluntaristinen – suoraan kansanjoukkojen esittämä tahto ilman välittäviä mekanismeja – toteutus tapa Ranskan vallankumousajattelussa johti väkivaltaan. Feodalismin vihassaan tuo ajattelu hylkäsi kaikenlaisten välittävien verkostojen viisauden kansan ja hallitsijan väliltä. Lisäksi Rosanvallon tähdentää nyky-yhteiskunnan olevan olennaisesti kompleksinen, eivätkä eriytymättömään sosiaaliseen järjestelmään tarkoitetut mallit sovellu siihen. Mitä siis on Rosanvallonin tähdentämä nyky-yhteiskunnan kompleksisuus?

Globaalistuneessa maailmassa ja sen ylikansallisten taloudellisten säätelymekanismien alaisuudessa kansallisvaltion asema on muuttunut. Suuri osa taloudellisesta sääntelystä on siirtynyt kansallisvaltion ulkopuolelle, eikä kansallisvaltio esiinny entisenkaltaisena taloudellisen päätösvaltan paikkana. Myös yhteiskunnallisten toimijoiden joukko on moninkertaistunut. Erityisesti kansalaisyhteiskunta on kasvanut voimakkaasti. Rosanvallon (2006, 193) arvioi kansalaisyhteiskunnan nykyisen itseorganisoi-

van kyvyn ”todella merkittäväksi ilmiöksi”. Aikamme ”täysin emansipoitunut” (mt, 199) kansalaisyhteiskunta on olennaisesti vahvistunut tekijä siinä kokonaisrakennelmassa, jota demokratian elämä tänä päivänä koskee. Rosanvallonin mielestä juuri osallistuminen yhdistystoimintaan ja edunvalvontajärjestöjen massiivinen tuki ja kannatus kumoavat käsityksen ihmisten vetäytymisestä julkisesta elämästä. Demokraattisessa elämässä on tapahtunut siirtymää vaalidemokratiasta kansalaisyhteiskuntaan. Nyky-yhteiskunnalle on leimallista välitysorganisaatioiden tiheä kasvusto, jonka vallankumousajattelu aikoinaan vihaisesti torjui.

Siirtymä (kansalaisyhteiskunnan olennainen laajeneminen on toteutunut Ranskassa vasta viime vuosikymmeninä) ei Rosanvallonin mielestä kuitenkaan vahvista mitenkään automaattisesti tai yksiviivaisesti demokratiaa. Demokraattinen elämä monimutkaistuu sekin. On ensinnäkin selvää, että nykyinen kansalaisyhteiskunta ei edusta tavoitteissaan ja toiminnassaan Rouseaun tarkoittamaa universalistista yleistahdon etsintää, vaan sille on päinvastoin ominaista vahva eriytyneisyys, partikularismi. Kansalaisyhteiskunta on omia erityisiä etunäkökohtiaan ajavien yhdistysten ja toimijoiden laajeneva universumi. Sen monenkirjavat yhdistykset suuntautuvat kukin oman erillisen intressinsä ajamiseen.

Kun poliittinen ilmaisi itsensä vielä esimerkiksi toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenten Ranskassa valtion keskitetyissä päätöksissä ja suunnanvedoissa, niin nyt poliittinen tahto on ylikansallisen taloudellisen sääntelyn ja vahvistuneen kansalaisyhteiskunnan myötä hajautunut vailla yhtä yhteistä keskusta. Rosanvallon katsoo, että hajautumisen seurauksena poliittinen menettää aiemman helppolukuisuutensa. Niinpä kansalaisyhteiskunnan vahvistuminen on osaltaan syypäänä poliittista koskevan tuntemuksen heikkenemiseen nyky-yhteiskunnassa. Yhteiskunta ei ole lakannut tahtomasta, mutta poliittinen ”vetäytyy” näkymättömiin kansalaisyhteiskunnan moninaisuuteen.

Rosanvallonin käsitys demokratian rakentumisesta poikkeaa esimerkiksi Alexis de Tocquevillen näkemyksestä, jonka mukaan demokratia vahvistuu omia etujaan ajavien (partikularististen) yhdistysten toiminnan ”oheistuotteena” kansalaisten oppiessa yhdistystoiminnassa demokratian pelisäännöt ja muodostaessa vastavoiman keskitetylle valtiolle. Tocquevillille vilkas osallistuminen ja yhdistyselämä olivat demokratian keskeinen ehto ja myös tae. Rosanvallonille puolestaan pelisääntöoppiminen ja sen mukainen toiminnallisuus eivät vielä itsessään merkitse demokratian vahvistumista. Kansalaistoimintaa on tutkittava eriytyneemmin yleistahdon

mukaisesti määritellyn poliittisen suunnasta. Meidän aikamme keskeinen kysymys on siinä, kuinka on mahdollista, että nykyisen eriytyneen kansalaisyhteiskunnan olosuhteissa voisi syntyä poliittista yleistähtona?

Rosanvallon (2006, 222-223) tähdentää, että poliittiselle ominainen yleisyys voi toteutua tänään vain erilaisuuden perustalta. Yleisyys viittaa tällöin kaikkiin niihin alueisiin ja tapoihin, joilla ihmisten tarpeet kohtaavat yhdensuuntaisesti. Yhteisesti hyväksytyt arvot ja emansipaatiopyrkimykset voivat toimia uuden yleisyyden rakennuspuina. Tähän perustuu Rosanvallonin mukaan se, että kansalaisyhteiskunnasta voi muodostua yhteiskunnan ”poliittiset kasvat”. Se ei voi tapahtua jonkinlaisena automaattisena kansalaisyhteiskunnan laajenemisen seurannaisena tai tuloksena. Kysymys on mahdollisuudesta, jonka toteutumisesta päättävät ihmiset itse.

Se, että kysymys on Rosanvallonille olennaisesti mahdollisuuksista eikä automaattisesta kehityskulusta, nähdään havainnollisesti hänen oma-peräisestä vastademokratian tarkastelustaan (Rosanvallon 2008). Vastademokratia on kansalaisten ja heidän yhteenliittymiensä harjoittamaa valvontaa ja arvostelua. Vastademokratian vahvistumisen taustana on nyky-yhteiskunnassa lisääntynyt epäluulo. Vastademokratia ei ole mikään nyky-yhteiskunnan keksintö, mutta nyky-yhteiskunnan rakenteelle on ominaista, että epäluulon ilmaukset ovat lisääntymässä. Niinpä Rosanvallonin mukaan esimerkiksi siirtyminen Ulrich Beckin tarkoittamaan riskiyhteiskuntaan on vahvistanut epäluuloa tiedettä kohtaan, sillä tiede on osallistunut suurvaaroja tuottavan riskiyhteiskunnan tuottamiseen. Voidaan erottaa kaksi epäluulon valtamuotoa. Liberaali epäluulo koskee epäilyä vallan väärinkäyttämistä ja kohdistuu vallanpitäjiin ja valtajärjestelmään. Demokraattinen epäluulo pyrkii valvomaan, että vaaleilla valittu valta pysyy uskollisena sitoumuksilleen. Rosanvallon erottaa demokraattisen epäluulon kolme päämuotoa, joita ovat valvominen, torjunta ja arvostelulle alistaminen. Ne yhdessä muodostavat vastademokratian. Rosanvallon nimeää vastademokratian yhdeksi demokraattisen elämän peruspilareista. Muita ovat edustuksellinen eli vaalidemokratia ja osallistuva eli deliberatiivinen demokratia.

Vastademokratian merkittävät subjektit toimivat tänään kansalaisyhteiskunnan alueella. Sen puitteissa valvontaa harjoittavat valppaat kansalaiset ja ns. uusi aktivismi, millä Rosanvallon viittaa erityisesti niin sanottuihin uusiin yhteiskunnallisiin liikkeisiin. Uudet liikkeet tuleekin hänen mielestään ymmärtää ennen muuta juuri vastademokraattisina ryhmi-

nä. Ne eivät tavoittele yhteiskunnallista valtaa, mutta pyrkivät vaikuttamaan siihen. Niiden hallitseva piirre on valppaus, ilmianto ja arvostelu. Piirteiden vahvistumisesta on osoituksena se, että kaiken aikaa syntyy lisää erilaisia organisoituneita ”watch groupeja” ja ”tarkkailijoita”, jotka tuovat kärkkäästi julkisuuteen niin ihmisoikeusloukkauksia kuin korrup-tion ilmentymiä ja salaisiksi tarkoitettuja sotilasoperaatioita.

Internetiä on helppo käyttää vastademokratiaan. Internet on Rosanvallonin mielestä ”valvontatehtävä itse”. Sen suuri merkitys vastademokratian vahvistumiselle on siinä, että se tuottaa yleisen tietoisuuden tilan, jossa maailmaa arvioidaan ja valvotaan. Kun Internet on vastademokratian alueella muutoksen airut ja ”todellinen poliittinen muoto”, ei Rosanvallon näytä erityisemmin luottavan siihen demokraattisen elämän muilla päälohkoilla. Hän ei esimerkiksi kannata teknologian mahdollistamia pikakansanäänestyksiä.

Kun vastademokratia on kansalaisyhteiskunnan vahvistuva poliittinen muoto, ei se kuitenkaan ole mikään demokratian vahvistumisen automaatti. Vastademokratia voi muuttaa epäluuloa demokraattiseksi hyveeksi, mutta sen muodot ovat myös alttiita ongelmille. Vastademokratia ei ole laadultaan positiivisen yleisen ohjelman rakentamista, vaan se on negatiivista politiikkaa. Se on reaktiivista, se valvoo, torjuu, arvostelee ja tuomitsee reagoiden harjoitettuun politiikkaan. Tämän vuoksi vastademokratia pikemminkin hajaannuttaa kuin kokoaa; se ei itsessään juuri edistä kokonaisvaltaista vaihtoehtoa. Sitä myös uhkaavat monet patologiat, kuten muitakin demokraattisen elämän päälohkoja. Yksi kiusallisimmista vastademokratian taudeista on populismi.

Rosanvallon tähdentää, että niin osallistuvan demokratian kuin vastademokratiankin muodot ovat olleet käytössä jo vuosisatoja. Ne ovat kuitenkin tulleet yhteiskunnan muutoksen myötä aiempaa ajankohtaisimmiksi. Hän sanoo, että näitä demokratian muotoja ei ole yleisesti tunnustettu demokraattisen elämän legitimeiksi piirteiksi. Tätä tunnustamista hän näyttää vaativan ja muun muassa sitä demokratian päivittäminen vastamaan nykytarpeita hänelle merkitsee. Voisiko se tapahtua joillakin uusilla institutionaalisilla tavoilla, on tietysti iso kysymys. Rosanvallon tarjoaa Vastademokratia-kirjassaan ehdotuksia valvontatehtävän kehittämiseksi, kuten kansalaisten muodostamien arviointielinten luominen julkisten elinten toiminnan arvioimiseksi sekä kansalaisten seurantakeskusten perustamisen kiinnittämään huomiota huolestuttaviin kehityskulkuihin.

Saamme lisää analyyseja ja perusteltuja ehdotuksia Rosanvallonin

jatkaessa trilogiaprojektiaan, jonka osa Vastademokratia-teos on. Työn alla on osallistuvan (tai deliberatiivisen) demokratian tarkastelu. Myös sen lähtökohta on demokratian ja poliittisen teorian yhdistäminen nyky-yhteiskunnan erittelyssä. Voimme odottaa uutta analyysiä siitä, mitä osallistuva demokratia tarkoittaa tänä päivänä yleistahdon kannalta sekä siitä, millaisia lupauksia ja vaaroja nyky-yhteiskunnalle tyypillisiin osallistumisen lisäämispyrkimyksiin sisältyy.

KIRJALLISUUS

Rosanvallon, Pierre (2006). *Democracy: Past and Future*. New York: Columbia University Press.

Rosanvallon, Pierre (2007). *The Demands of Liberty: Civil Society in France since Revolution*. London: Harvard University Press.

Rosanvallon, Pierre (2008). *Vastademokratia: Poliitikka epäluulon aikakaudella*. Tapani Kilpeläinen (suom.). Tampere: Vastapaino.
